

zásra a reformkor előtti időkbe, a historizáló tanulás sosem hiányzik. Ekként beszélhet Szende Pál 1705-ös agráriusokról és OMGÉ-ről, vonhat párhuzamot „a Rákóczi-forradalom” és az egykorú koalíciós felbuzdulás közt (89., 91.), állíthatja be – bizonyonnyal a darabot-időkre emlékezvén – egyértelműen rokonszenvesnek II. József személyét és politikáját Erdélyi Viktor, szólhat ugyanó a régi és az új Thoroczkayak vagy Bornemisszák birtokszerző ármányairól (218–220.), azonosíthatja a XI. és a XX. század földesúri érdekét és állami politikáját Rác Gyula (327–329.) – folytathatók. Erény s tehertétel egyszersmind ez a folytonos historizálás-aktualizálás, ámde téveszthetetlen karakterjegye a Huszadik Század történeti publicisztikájának.

Csak kevés gáncs érheti a válogató–sajtó alá rendező Pók Attilát. Kár, hogy a szöveggondozás szempontjairól egy szóval sem értesít, itt-ott pedig következetlennek bizonyul: Harkányi Ede szemléletét-módszereit bírálja például (338.), Leopold Lajos Marx-kommentárjai esetében viszont elmulasztja ezt (330.). Megjegyzőnk: szerintünk nem a XX. század első évében indult a polgári radikálisok orgánuma (5.) – 1900 még az előző századhoz tartozik, Ágoston Péter és Farkas Geiza polémiája pedig aligha egyazon lapokon látott napvilágot (vö.: 369., 371.). A névmutató – Varga István összeállította – szócikkjei sem győztek meg bennünket mindenkor. Ha Pogány Józsefről szólva említjük a koncepciót, amelynek áldozata lett, miért nem tesszük ugyanezt Kun Béla esetében is? Kérdéses, érdekel-e ily terjedelmű szócikket a kötetben mindössze egyszer-egyszer feltűnő Görgey, Heltai Gáspár és Herczeg Ferenc, kivált ha Anatole France, Heine és Mikszáth jóval rövidebben „elintéztetik”. Végezetül: nem kielégítő egyes filozófusok minősítése. Ha pl. Szókratész és John Stuart Mill egyaránt „idealista”, van-e különbség bölcséletük között? Mindössze apró szépség-hibák ezek, a gyűjtemény velük együtt is becses és haszonnal forgatható.

Lőrinczy Huba

Velká generace Básnici Nyugatu (A nagy nemzedék, a Nyugat költői). Szerkesztette Rákos Péter. Praha 1982. Odeon 361 l.

E sorok írójának legjobb tudomása szerint idegen nyelven még nem jelent meg ennél *teljesebb* (a kötet mondanivalója szempontjából teljesebb) antológia a Nyugatról. Úgy közli cseh

fordításban Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Füst Milán és Szabó Lőrinc legismertebb, illetőleg életművük szempontjából fontos verseit, hogy még a legtájékozatlanabb cseh olvasó számára is rokonszenvet keltő ismerősökké válnak. Ez nemcsak a kitűnő fordítók: Kamil Bednár, Karel Boušek, Václav Daněk, František Halas, Ladislav Hradský, Luděk Kubišta, Jindřich Pokorný, Jana Štroblová és Vilém Závada, valamint a nyelvi „segítők”, Heé Veronika, Marcella Husová, Jan Mészáros, Anna Rossová és Robert Svoboda érdeme, hanem elsősorban és mindenképp Rákos Péter mindenre ügyelő, az anyagot szinte „rendhagyó” módon feldolgozó kommentárjára. Szándékosan nem használtam az „előszó” vagy az „utószó” kifejezést: Rákosnak az antológia elé írt, majd az egymás után sorjázó költők arcképét és a verseikből vett szemelvényeket lezáró, az „utódok” működését ismertető szövege a megadott terjedelehez képest mindent elmond, amire a felsorolt költők és az egész Nyugat-mozgalom jobb megismeréséhez egy cseh olvasónak szüksége van. Fejtegetéseit a töle megszokott nagy erudíció, a filológiai pontosság, esztétikai elmélyültség és az ismeretterjesztő nagy rutinja jellemzi; pontosan helyezi el a Nyugatot, forradalminak mondható jelentőségét a századvégre a századunk elejére sekélyessé vált esztétikai és ideológiai konzervativizmus világába, de világirodalmi kapcsolataiba is. S ha a magyar „moderna” (a cseh s a szlovák irodalomtudomány kedvelt kifejezése ez) a fejlődésnek más üteméről tanúskodik is, mint a századelső nem magyar irodalmainak törekvései, a Nyugatnak éppen ebben az antológiában bemutatott költői az európai, sőt a világirodalom fejlődésében is jelentős helyet foglalnak el. Rákos a problematikát összefoglaló, a bemutatott költők kortársait és utódait (a Nyugat második, harmadik, negyedik nemzedékének néhány tagját), valamint avantgarde (s esetleg más kortárs- és utód-irányzatok) képviselőit jellemző fejtegetéssel zárja le a minden sorával töretlen egységgé kiképzett antológiát. A cseh olvasónak azt is tudomására hozza, hogy nem volt a korszak magyar irodalmának olyan színvonalas művelője, aki így vagy úgy – útítársként vagy ellenfélként – ne viszonyult volna a Nyugathoz, amely címével és tartalmával századvégi–századeleji provinciális elmaradottságunkat akarta felszámolni, de nem a külföld sznob utánzásával, hanem a magyar költészet új, eredeti mondanivalóját és formavilágát kialakítva. Rákosnak nem mindössze a bemutatás a célja; azt akarja, hogy a cseh olvasó át is élje

azt, amit Adytól Szabó Lőrincig elért. Ezt szolgálják a közbe-közbeiktatott, más színű (zöld) betűkkel nyomtatott idézetek is. Móricz Zsigmond, Komlós Aladár, Schöpflin Aladár, Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső, Rónay György, Nemes Nagy Ágnes, Gyergyai Albert és Thurzó Gábor szavaival igazolja és jellemzi a folyóirat és az egész mozgalom jelentőségét. A kötetben szereplő költőkről – élet-adataik pusztá felsorolása mellett – olyan plasztikusan, gondosan kimunkált portrékat rajzol, hogy azok méltán vete-
kednek Beck Ő. Fülöp Mikes-érmével, amelyet a Nyugat alapítói és szerkesztői nagyon tudatosan a folyóirat emblémájául választottak.

Szétvetné a rövidre szabott recenzió kereteit, ha magának a fordításoknak az alaposabb elemzésébe fognánk. A Nyugat költőinek impresszionista fogantatású, a francia szimbolizmushoz is csatlakozó, sőt, egy-két avantgarde irányzat (pl. az expresszionizmus) formavilágával is érintkező, széles skálájú, a legtöbb esetben tömören magyar nyelvezetét és verselési módját nem könnyű csehül visszaadni; ők csaknem annyira lefordíthatatlanok, mint Arany János. Ennek ellenére a legtöbb fordítás nagyon szépen sikerült: valóban a Nyugat költőit adja vissza úgy, hogy a cseh nyelv lehető legművészebb kifejezési eszközeit használja. Hadd emeljem ki ebből a szempontból Kosztolányi Dezsőnek Václav Daněk és Anna Rossová együttműködésével készült „Iloná”-ját (184–185.): a magyar mester költeményének minden szempontból remekbe készült tolmácsolása ez.

Az első szám címlapja, a vezető munkatársak, a kötetben szereplő szerkesztők, a nagy ihletők: Léda, Csinszka, Juhász Gyula Annája stb. portréi, néhány karikatúra s egyéb rajz, valamint az egykorú Budapestről készült felvételek, egyáltalán: a kötet parádés kiállítása teszi Rákos Péter kötetét rendkívül széppé. Kitűnő módon illeszkedik bele a cseh irodalom közegébe.

Sziklay László

Világszemlélet és irodalom. A magyar marxista irodalomszemlélet kialakulásának dokumentumaiból. Szerkesztette Szabolcsi Miklós, Illés László, József Farkas. Bp. 1982. Kossuth K. 360 l.

A modern munkásmozgalom kibontakozása óta a világszemlélet és művészet viszonya állandóan visszatérő viták, nézeteltérések tárgya a különböző esztétikai irányzatok között. A megújulásra törekvő művészet azonban mindenkor természetesnek tekintette a világszemlélet jelenlé-

tét éppúgy mint az új, az „élni akaró ember” ábrázolását, és a kifejezés új eszközeinek keresését. A századelőről Kosztolányi Dezsőnek egy, a kötetbe fel nem vett írását idézve: „Csak a gyökér nyúl a fekete földbe, az ág és a virág, mely belőle nő, a kék, levegős ég felé kacag. A dráma emberi küzdelme stilizáltan, légiesen formálódik, a művész sápadt álmait azonban mindig az élet tüzesíti át piros vérrrel és forró könnyel. Itt találkozik a társadalmi és művészi forradalmár. Ezen a ponton fog kezdet a szocializmus és a művész forradalom, az igazság és a szépség.” (A forradalmi dráma. Népszava, 1907. dec. 25. sz. 28.)

Kosztolányi végkövetkeztetése a szocializmus és művészi forradalom, az igazság és szépség össztalálkozásáról a művészetben több egyszerű történelmi dokumentumnál, napjainkig ható érvényű. Mert a marxista irodalomszemlélet általánossá válásának mai időszakában is visszatérő kérdés, hogy a kritika képes-e, és milyen mértékben képes válaszolni a kor és a művészet kihívására. Ebben a tekintetben feltétlenül tanulságos a jelen koncepciók szembesítése a múlt kérdésfeltevéseivel s a javasolt megoldásokkal, a ma már történelmileg helytállónak bizonyult felismerések vizsgálata éppúgy mint a nyilvánvaló tévedéseké. A kötet dokumentumai meggyőzően bizonyítják, a marxista irodalomszemlélet fejlődése – a korszakonként megfigyelhető gazdagodása, árnyaltabbá válása ellenére – nem egyenes vonalú, történelmi szükségszerűség folytán követte a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésritmusát, de kitérőit sőt szakutcait is.

A kötetben közölt dokumentumok csaknem fél évszázadot ölelnek föl a marxista irodalomszemlélet magyarországi történetéből. Az első írás Szabó Erviné, aki a Múcsarnok 1902-es tavaszi nemzetközi tárlatának ürügyén fejtette ki a Népszavában a feketelet létjogosultságának „első elemét”, nevezetesen, „hogy a művész érző, gondolkodó, a világ jelenségeiről magának saját véleményt alkotó lény, aki ezen tehetségeit kell hogy kifejezésre juttassa műveiben”. Záródokumentuma pedig Lukács Györgynek az *Írástudók felelőssége* elnevezésű írásának első fejezete, amelyből a felszabadulás után eszmélő nemzedékek sajátították el a marxista irodalomszemlélet alapjait. A két idézett írás egyúttal a kötet nyitó és záró fejezetének tematikáját is jelöli. Közben pedig olyan jelentős kérdésekről esik szó, mint a Tanácsköztársaság művészetpolitikája, a proletkult és avantgarde, a proletárirodalom mibenléte, a realizmus kérdései, jól áttekinthető, szervesen egymáshoz illeszkedő nagy fejezetekben, és